



บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติในปี พ.ศ. 2453 ถึงปี พ.ศ. 2468 ตลอดระยะเวลา 15 ปี ที่ครองราชย์ ได้ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจบริหารราชการแผ่นดินให้เจริญรุ่งเรืองในทุก ๆ ด้าน เพื่อพัฒนาประเทศให้ก้าวหน้าทัดเทียมนานอารยประเทศทั้งหลายที่เจริญแล้ว พระบรมราชบายหนึ่งในการพัฒนาประเทศ คือ การจัดการศึกษา

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงใช้กระบวนการจัดการศึกษา โดยทรงแสดงออกในรูปของบทพระราชนิพนธ์ นาฏศิลป์ โขน ละคร และเป็นการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของชาติ ดังที่ จมื่นอมรรตุมารักษ์ ผู้ใกล้ชิดเบื้องพระยุคลบาท แสดงความเห็นที่ "ย่อมเป็นที่ทราบกันดีแล้วว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นมีความรักในวิชาแสดงเป็นศิลป์บนทั้ง โขนและละครเพื่อจะผดุงศิลปกรรมของชาติให้ยืนยงคงอยู่ให้เป็นเครื่องแสดงวัฒนธรรมของชาติ"<sup>1</sup>

นอกจากนั้น จมื่นอมรรตุมารักษ์ ยังได้เล่าเหตุการณ์ในสมัยนั้นว่า

...ในรัชสมัยของสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า รัชกาลที่ 6 ผมได้อยู่ใกล้ชิดได้พบว่า มีกุศโลบายในการปลูกฝังนิสัยของประชาชนคนไทยให้เกิดรักในเรื่องศิลป์แห่งดนตรี และนาฏศิลป์ที่เป็นวัฒนธรรมของชาติไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งดีเลิศจนถึงกับมีบางท่านที่ขาดการพิจารณาโดยรอบคอบ ได้เที่ยววิพากษ์ว่า พระองค์ดีแต่จะทรงหมกมุ่นอยู่แต่เฉพาะเรื่องโขนละครเพียงเท่านั้น ผมเคยรับราชการอยู่ใกล้ชิดเคยเล่นทั้งโขน ละคร และละครปฤษฎา อยู่จนตลอดรัชสมัยของพระองค์ท่าน ขณะนั้นอายุผมเพิ่งเริ่ม

---

<sup>1</sup>จมื่นอมรรตุมารักษ์ (แจ่ม สุนทรเวช), พระราชกรณียกิจสำคัญในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เล่ม 8 (กรุงเทพมหานคร: ศุภสภา, 2513), หน้า 150.

บรรลุนิติภาวะ จึงมีความสามารถจะมีความเข้าใจในเรื่องพระราชกุศลบายการทรง  
ก่อสร้างกำแพงวัดนครธรรมของพระองค์เท่าใดนัก แต่เมื่อได้ยินคำกล่าวเตือนถึงเรื่อง  
ความหมกมุ่นของพระองค์ ข้า ก๊อดที่จะค้นคว้าหาต้นเหตุแห่งการทรงโปรดงานละคร  
หาได้ไม่ บ้านต้องมีรั้วกันไม้ให้สัตว์และทรชนเข้ามาลักลอบ การเศรษฐกิจของชาติ  
ต้องสร้างกำแพงภายในสินค้าสุรุ่ยสุร่าย ไม้ให้หลังไหลเข้ามาทำลายทรัพย์สินของ  
ประชาชน...

...เกี่ยวกับนาฏดุริยางคศิลป์ก็เป็นที่เลื่องลืออยู่ทั่วไปว่า พระมงกุฎเกล้าฯ ทรงมี  
พระปรีชาสามารถและสนพระทัยในการละครจนหาผู้เสมอได้ยาก พระองค์ทรง  
บากบั่น อดทน เสาะแสวงค้นคว้าและรวบรวมแล้วเรียบเรียงปรับปรุงโดยมิได้ทอดย  
ในสมัยที่สิ้นเกล้าฯ ยังดำรงพระอิสริยยศเป็นมกุฎราชกุมารนั้น เป็นระยะที่ทรงมีหน้าที่  
ศึกษาอบรมราชการกิจการเมืองต่าง ๆ เพื่อเตรียมพร้อมที่จะเป็นพระเจ้าแผ่นดิน  
ทรงมีหน้าที่พิเศษประจำเกี่ยวกับราชการต่างประเทศ เช่น เป็นผู้แทนพระองค์  
พระมหากษัตริย์ ในทางสัมพันธไมตรี เพื่อผลประโยชน์และเกียรติยศของชาติเป็น  
ส่วนใหญ่ ทรงติดต่อต้อนรับแขกต่างประเทศอยู่เนือง ๆ ในการต้อนรับก็มีการเลี้ยง  
อย่างมีเกียรติ และปฏิสันถารแลกเปลี่ยนสนทนาไมตรีตามโอกาส แล้วก็ย่อมจะมี  
การบรรเลงดนตรีและมีการแสดงนาฏศิลป์เป็นการอวดศิลปวัฒนธรรมของชาติแก่แขก  
อันเป็นที่นิยมทำกันทั่วโลก...<sup>2</sup>

กล่าวได้ว่า ศิลปะการแสดงย่อมเป็นเครื่องเชิดชูเกียรติของประเทศให้คนทั้งหลาย  
เห็นว่า ประเทศชาติที่เจริญรุ่งเรือง ย่อมดูได้จากมีการมีศิลปวัฒนธรรมอันสูงส่ง ดังคำกล่าวของ  
หลวงวิจิตรวาทการว่า

...ทุกประเทศย่อมมาฝากบำรุงศิลปกรรม ทุกรัฐบาลต้องอาศัยศิลปกรรมเป็นอุปกรณ์  
อันหนึ่งสำหรับชูเกียรติแห่งประเทศของตน ประเทศยิ่งเจริญเพียงไร ศิลปกรรมก็ยิ่ง  
ได้รับความบำรุงมากขึ้นเพียงนั้น...<sup>3</sup>

<sup>2</sup> ฉันทนอมรดรุณารักษ์ (แจ่ม สุนทรเวช), พระราชกรณียกิจสำคัญในพระบาทสมเด็จพระม  
พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เล่ม 8, หน้า 150.

<sup>3</sup> หลวงวิจิตรวาทการ, นาฏศิลป์ (พระนคร: พระจันทร์, 2479), หน้า 1.

ถ้าลำดับความในสมัยรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย การละคร โขน ในราชสำนักมีความเจริญรุ่งเรือง พระมหากษัตริย์ทรงให้การสนับสนุน เห็นได้จากทรงพระราชนิพนธ์บทละครไว้เป็นจำนวนมากสำหรับไว้เล่นละคร แต่ครั้งถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงสนพระทัยในพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด จึงไม่โปรดการแสดงละครในราชสำนัก ดังคำกล่าวของ เฉลิม เสวตนันท์ ว่า

...ถึงรัชกาลที่ 3 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงรังเกียจการเล่นละคร พอเสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติก็โปรดให้เลิกละครหลวงเสีย ไม่ทรงเล่นละครจนตลอดรัชกาล แม้รับชมข้าหลวงเดิมซึ่งทรงฝึกหัดไว้เมื่อยังทรงกรม ก็โปรดให้เลิกเสียด้วยเหมือนกัน...<sup>4</sup>

ครั้นถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงริ่ฟื้นการละครในราชสำนักอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งวิธีการแสดงยังคงเป็นแบบแผนดั้งเดิมแบบละครไทย แต่ถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีการแสดงละครแบบใหม่เกิดขึ้น เช่น ละครดึกดำบรรพ์ ละครพันทาง ละครร้อง ละครเสภา ลิเก ส่วนโขนละครแบบดั้งเดิมเข้าสู่ยุคเสื่อมอีกครั้งหนึ่ง แทบจะหาที่ดูไม่ได้<sup>5</sup> ขณะนั้นพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวครั้งยังทรงดำรงพระอิสริยยศเป็น สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร ได้ทรงจัดตั้งคณะโขนหลวงขึ้นที่พระราชวังสราญรมย์อันเป็นที่ประทับ มีเหล่ามหาดเล็กในพระองค์เป็นตัวโขนและทรงหาครูเก่า ๆ ที่มีฝีมือทางด้านโขนละครมาฝึกสอน<sup>6</sup>

<sup>4</sup> เฉลิม เสวตนันท์, "ตำนานการละคร," พื้นฐานอารยธรรมไทย ตอนดนตรีและนาฏศิลป์ไทย (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2515), หน้า 58.

<sup>5</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า 62.

<sup>6</sup> ทวี มุรธาโรภษา, พระมหาธีรราชเจ้า (พระนคร: แพร์พิทยา, 2506), หน้า 628.

แต่เดิมในสมัยรัชกาลที่ 5 นั้น มีกรมโขน กรมหุ่น กรมหอคะเมนรำโคม กรมปี่พาทย์ และกรมมหรสพ สังกัดกระทรวงวัง และกรมช่างสิบหมู่ สังกัดกระทรวงโยธาธิการ<sup>7</sup> มีหน้าที่ประดิษฐ์งานศิลปะต่าง ๆ ของไทย อันรวมถึงช่างทำหุ่นด้วย

เมื่อสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จเล็งถวัลยราชสมบัติเป็นพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 แล้ว ทรงนำกรมโขน กรมปี่พาทย์ มารวมกัน แต่ขณะเดียวกันก็ต้องอาศัยช่างศิลป์ทำหุ่นเพื่อใช้ในการแสดง จึงโปรดฯให้ศิลปะสาขาต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการแสดงมารวมกันเป็น "กรมมหรสพ" มีข้าราชการประจำตามลำดับชั้นความรู้และอาวุโส เช่นเดียวกับระเบียบข้าราชการทั่วไป มียศตำแหน่งและอัตราเงินเดือน การปกครองเป็นหมวดหมู่ จัดเป็นข้าราชการในทำเนียบฝ่ายข้าราชการสำนัก แบ่งงานออกเป็นหลายแผนก เช่น กรมโขนหลวง กรมปี่พาทย์หลวง กรมช่าง เป็นต้น แต่ละส่วนมีหน้าที่ฝึกซ้อมและเตรียมความพร้อมอยู่เสมอ ที่จะรับสนองเบื้องพระยุคลบาทแม้นยามเสด็จประพาสหัวเมืองทุกแห่ง ก็มีหน้าที่ตามเสด็จไปในกระบวนหลวงด้วย<sup>8</sup>

กรมมหรสพสมัยนั้นจึงนับว่าเป็นกรมใหญ่ เพราะนอกจากจะรวมกรมโขนหลวง กรมช่างมหาดเล็ก กองเครื่องสายฝรั่ง ฯลฯ ไว้ด้วยกันแล้ว กรมต่าง ๆ เหล่านี้ ยังเป็นกรมอิสระมิได้ขึ้นต่อกระทรวงวัง แต่ขึ้นตรงต่อผู้บังคับบัญชากรมมหรสพ และโดยที่ข้าราชการในกรมมหรสพเป็นมหาดเล็กในพระองค์ จึงถือว่าขึ้นตรงต่อผู้สำเร็จราชการมหาดเล็ก ซึ่งเป็นข้าราชการบริหารในพระองค์ที่ใกล้ชิดเบื้องพระยุคลบาทอย่างยิ่ง เพราะพระองค์ทรงดูแลงานกรมนี้เป็นส่วนใหญ่งานในการจัดการเล่น การแสดง การแต่งตั้งผู้บังคับบัญชาหรือเจ้ากรม ตลอดจนการพระราชทานความดีความชอบ เหยียดตรา บรรดาศักดิ์ ก็โปรดเกล้าฯ พระราชทานโดยตรง<sup>9</sup>

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปรับปรุง และทำนุบำรุงศิลปะโขน ละคร และดนตรีปี่พาทย์ในกรมมหรสพ ให้เจริญก้าวหน้าทั้งทางมาตรฐานศิลปะ และฐานะของศิลปิน จนกล่าวได้ว่า เป็นสมัยที่ศิลปะทางโขน ละคร และดนตรีปี่พาทย์รุ่งเรืองที่สุด เวลานั้นมีผู้นำเด็กที่

<sup>7</sup>กระทรวงศึกษาธิการ, 100 ปี กระทรวงศึกษาธิการ (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พรินต์ติ้งกรุ๊ป, 2535), หน้า 278.

<sup>8</sup>ทวิ มุทธระโกษา, พระมหาธีรราชเจ้า, หน้า 628.

<sup>9</sup>จมีนอมรคุณารักษ์ (แจ่ม สุนทรเวช), "มหรสพ กรม," สารานุกรมพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว 1(2523): 480.

เป็นลูกหลานเข้ามาฝึกหัดการเล่นโขนและดนตรีเป็นจำนวนมาก เพื่อจะได้เป็นข้าราชการในกรมมหรสพ<sup>10</sup>

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเปลี่ยนพระราชนิยมจากบูรพมหากษัตริย์ที่โปรดให้สร้างวัดประจำรัชกาล แต่พระองค์โปรดให้สร้างโรงเรียนเพื่อสนับสนุนการศึกษาให้เจริญก้าวหน้าทัดเทียมอารยประเทศ ดังนั้น จึงทรงพิจารณาว่า ผู้ที่มีศิลปวิทยาการทางโขน แม้จะสามารถเพียงใด ถ้าขาดการศึกษาด้านความรู้สามัญเสียแล้วย่อมเป็นการให้คนอื่นดูหมิ่นเหยียดหยามได้ จึงโปรดให้ตั้งกองโรงเรียนในกรมมหรสพ เพื่อให้การศึกษาความรู้สามัญควบคู่กับการเรียนศิลปะด้านโขน ดนตรี

ขณะนั้นพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตั้งกองเสื่อป่าขึ้นเพื่อให้เป็นทหารรักษาพระองค์ และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ข้าราชการในกรมมหรสพได้เป็นเสื่อป่ากองพิเศษกองหนึ่ง เรียกว่า ทหารกระบี่ ซึ่งมีความหมายว่า ทหารลิงของพระราม และทรงสมมติพระองค์ท่านเป็นพระราม ดังพระปรมาภิไธยว่า ราม ปร.<sup>11</sup> เมื่อมีข้าราชการทั้งทหารและพลเรือนนำบุตรหลานมาฝึกหัดโขนดนตรีก็ต้องเป็นทหารกระบี่ด้วยทุกคน ครั้นพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้ตั้งโรงเรียนขึ้นในกรมมหรสพดังที่กล่าวไว้ข้างต้น เพื่อให้ลูกบุตรที่ฝึกหัดด้านศิลปะโขน ดนตรี ได้เรียนวิชาสามัญด้วย จึงทรงเรียกสถานที่ฝึกอบรมว่า "กองโรงเรียนทหารกระบี่หลวง"<sup>12</sup>

เมื่อวันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2457 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งกรมเสื่อป่าพรานหลวงรักษาพระองค์ขึ้น และโปรดให้ยุบเลิกกองทหารกระบี่หลวงมาเป็นกรมเสื่อป่าพรานหลวง ส่วนนักเรียนทหารกระบี่หลวงก็ต้องมาเป็น

<sup>10</sup> จมื่นอมรรตธรรักษ์ (แจ่ม สุนทรเวช), พระราชกรณียกิจสำคัญในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เล่ม 8, หน้า 273.

<sup>11</sup> มนตรี ตราธมท, "โรงเรียนพรานหลวง โรงเรียนเก่าของข้าพเจ้า," มานวสาร 10(ธันวาคม, 2530) : 66.

<sup>12</sup> จมื่นอมรรตธรรักษ์ (แจ่ม สุนทรเวช), พระราชกรณียกิจสำคัญในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เล่ม 8, หน้า 273.

นักเรียนเสื่อป่าพรานหลวงด้วย พระราชทานนามว่า "โรงเรียนพรานหลวง ในพระบรมราชูปถัมภ์"<sup>13</sup> เด็กที่สมัครเข้ามาในกรมมหรสพต้องเข้าเรียนในโรงเรียนพรานหลวงทุกคน การเรียน คือ ในตอนเช้าต้องเรียนวิชาสามัญทั้งหมด ตอนบ่ายฝึกวิชาศิลปะ เช่น ดนตรี หรือเต้นระบำ ทั้งนี้เพื่อให้เด็ก ๆ ที่จะเป็นศิลปินต่อไปภายหน้าได้มีความรู้ด้านวิชาสามัญไม่น้อยกว่าโรงเรียนอื่น ๆ<sup>13</sup>

เวลานั้นมีโรงเรียนที่อยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ 4 โรงเรียน คือ

โรงเรียนมหาดเล็กหลวง\*

โรงเรียนราชวิทยาลัย

โรงเรียนมหาดเล็กหลวง เชียงใหม่

โรงเรียนพรานหลวง\*\*

ในที่นี้จะขอกล่าวเฉพาะโรงเรียนพรานหลวงเพราะเป็นโรงเรียนที่ฝึกหัดวิชาทหาร วิชาสามัญและวิชาศิลปะการแสดงซึ่งต่างจากโรงเรียนอื่น ๆ นับว่าเป็นจุดสำคัญที่มีการก่อตั้งสถาบันสอนนาฏศิลป์อย่างเป็นทางการตามพระราชบัญญัติ

การศึกษาในโรงเรียนพรานหลวงได้สอนตามหลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการ คือ นอกจากจะฝึกฝนด้านศิลปวิทยาการดังกล่าวข้างต้นแล้ว ยังมีการอบรมด้านจริยธรรมเพื่อให้เป็นพลเมืองดี ดังที่ จักร สุนทรายน นักเรียนพรานหลวงสมัยนั้น ได้กล่าวถึงการอบรมว่า

...อบรมให้รักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

รักษากิริยามารยาท อ่อนน้อมแก่ผู้ใหญ่

มีความซื่อสัตย์สุจริต

เคารพต่อผู้มีพระคุณ

มีความเมตตากรุณาแก่ผู้ได้ทุกข์ยาก

<sup>13</sup>มนตรี ตราโมท, "โรงเรียนพรานหลวง โรงเรียนเก่าของข้าพเจ้า," มานวสาร 10(ธันวาคม, 2530): 67.

\*นักเรียนที่มีชื่อเสียงในปัจจุบัน คือ ม.ล.ปิ่น มาลากุล.

\*\*นักเรียนที่มีชื่อเสียงในปัจจุบัน คือ มนตรี ตราโมท.



มีความสามัคคีในหมู่คณะ

เป็นคนดี มีศีลธรรม จรรยาบรรณ...<sup>14</sup>

การก่อตั้งโรงเรียนพรานหลวงนี้มีผู้แสดงความคิดเห็นหลายท่าน ดังนี้

ธนิต อยู่โพธิ์ กล่าวถึงแนวพระราชดำรินพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ว่า

...โปรดให้ตั้งโรงเรียนพรานหลวงขึ้นรับสั่งสอนสอนกุลบุตรรุ่นต่อมาให้มีความรู้ทั้งสามัญศึกษา และศิลปศึกษาประกอบกันไปด้วย และทรงทำนุบำรุงให้ได้รับความสะดวกสบายในการเล่าเรียนศึกษา ซึ่งถ้าเป็นไปดังพระราชประสงค์ตลอดมาก็คงจะเป็นทางปลูกฝังศิลปประเพณีให้มั่นคงถาวร และเจริญก้าวหน้าตามสมควรแก่กาล...<sup>15</sup>

คำกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชประสงค์ให้ผู้ศึกษาเล่าเรียนประสบความสำเร็จเจริญก้าวหน้า และให้โรงเรียนพรานหลวงนี้เป็นสถาบันผลิตศิลปินที่มีคุณภาพ

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเกิดปัญหาด้านเศรษฐกิจตกต่ำ จึงโปรดให้ยุบกรมมหรสพเพื่อตัดรายจ่ายของสำนักพระราชวัง ศิลปะทางโขน ละคร ก็ถึงยุคเสื่อมลงข้าราชการในกรมมหรสพต้องถูกปลดออกจากราชการ ส่วนโรงเรียนพรานหลวง ในพระบรมราชูปถัมภ์ต้องถูกยุบเลิกไปด้วย

จากการที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวให้ยุบเลิกกรมมหรสพนั้น ในปลายปี พ.ศ. 2469 เหล่าเสนาบดีกระทรวงวังมีวิธีการแยบคายที่จะรักษาสถานภาพของข้าราชการกรมมหรสพเดิม จึงใช้วิธีการบบังคมทูลขอลดอัตราเงินเดือนบ้าง ขอบรรจุนตำแหน่งอื่นบ้าง ขอแต่งตั้ง

<sup>14</sup>ฉัตร สุนทรายน, "โรงเรียนพรานหลวง ในพระบรมราชูปถัมภ์," มานวสาร 7 (มกราคม, 2527): 27.

<sup>15</sup>ธนิต อยู่โพธิ์, ศิลปะคอนราหรือคู่มืออนาถศิลปินไทย (กรุงเทพมหานคร: ศิวพร, 2516, หน้า 86.

ข้าราชการที่มีฝีมือไว้ง่าง เพื่อมิให้เชื้อสายของศิลปินชาติกระยะไปเสียทีเดียว พอมีความจำเป็นที่จะต้องใช้ศิลปินเพื่อใช้ในราชการ จึงมีพระบรมราชโองการให้บรรจุพระยานัฏกานุรักษ์ ซึ่งเป็นผู้มีฝีมือทางนาฏศิลป์ให้กลับเข้ารับราชการอีกครั้งหนึ่ง ในกระทรวงวังมีตำแหน่งเป็นผู้อำกับปีพาทย์และโขนหลวง ใต้รวบรวมกลุ่มบุตรกุลธิดาเข้าฝึกหัดโขนละครอีกครั้งหนึ่ง เพื่อแสดงการต้อนรับแขกเมืองในงานสำคัญ<sup>16</sup>

หลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบประชาธิปไตย ได้มีการโอนงานจากกระทรวงวัง คือ กรมมหรสพ ไปอยู่สังกัดกรมศิลปากร เพื่อรวบรวมช่างศิลปะทุกสาขา ได้แก่ ดนตรี โขน ละคร จิตรกรรม ภูมิภากรรม ไว้อยู่ในกรมเดียวกัน

เมื่อกรมศิลปากรภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองในระบอบประชาธิปไตย มีหน้าที่ดูแลรักษาศิลปะทุกสาขาเช่นนี้แล้ว ในปี พ.ศ. 2477 พระสารสาสน์ประพันธ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงธรรมการ จึงมีคำสั่งตั้งโรงเรียนสอนดนตรี นาฏศิลป์ ให้ชื่อว่า "โรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์" ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น โรงเรียนศิลปากร - แผนกนาฏดุริยางค์, โรงเรียนสังคีตศิลป์ และโรงเรียนนาฏศิลป์ ตามลำดับ

ถึงปี พ.ศ. 2515 โรงเรียนนาฏศิลป์ได้รับการยกฐานะเป็น "วิทยาลัยนาฏศิลป์" ปัจจุบันมีการสอนศิลปะด้านดนตรี โขน ละคร นาฏศิลป์ไทย และนาฏศิลป์สากล กิจกรรมเจริญก้าวหน้ามาตามลำดับ มีการแสดงนาฏศิลป์ให้ประชาชนที่โรงละครแห่งชาติและศูนย์วัฒนธรรมแห่งชาติ นักเรียนที่สำเร็จการศึกษาได้ออกไปประกอบอาชีพตามถนัด หรือเข้ารับราชการเพื่อเผยแพร่ศิลปะแขนงนี้ให้ก้าวหน้าเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป

อนึ่ง มีผู้เชื่อว่า การก่อตั้งวิทยาลัยนาฏศิลป์คงได้ต้นเค้ามาจากโรงเรียนพรานหลวงตั้งที่จมีนอมรดุณารักษ์ แสดงความเห็นไว้ว่า

<sup>16</sup> ธนิต อยู่โพธิ์, โขน (พระนคร: ศิวพร, 2511), หน้า 72.



...โรงเรียนพรานหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์ ได้ล้มเลิกไปโดยปริยาย พร้อมกับ  
กรรมหอศพ แต่อาจกล่าวได้ว่า โรงเรียนนี้เป็นต้นเค้าของโรงเรียนนาฏศิลป์  
กรรมศิลป์การ ในสมัยต่อมา...<sup>17</sup>

ถึงแม้จะมีคำกล่าวข้างต้นว่า โรงเรียนพรานหลวงเป็นต้นกำเนิดของวิทยาลัยนาฏศิลป์  
ในปัจจุบัน แต่ยังไม่เคยมีผู้เขียนถึงหรืออ้างถึงอย่างเป็นทางการ ไม่ว่าจะ เป็นลายลักษณ์อักษร  
หรือเอ่ยถึงด้วยความภาคภูมิใจให้เผยแพร่ในหมู่ประชาชนทั่วไปได้ทราบ เห็นได้จากการเขียนคำนำ  
ในหนังสือ "60 ปี วิทยาลัยนาฏศิลป์ 17 พฤษภาคม 2537" กล่าวไว้แต่เพียงว่า

...วิทยาลัยนาฏศิลป์ เป็นสถาบันการศึกษาแห่งแรกของประเทศไทยที่จัดการศึกษา  
ด้านนาฏศิลป์และดนตรี สังกัดกองศิลปศึกษา กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ...<sup>18</sup>

จากคำกล่าวนี้และจากการได้รับรู้เรื่องราวของโรงเรียนพรานหลวง ทำให้ผู้วิจัย  
มีความสนใจใคร่ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการก่อตั้งโรงเรียนพรานหลวง ซึ่งเป็นแนวพระราชดำริใน  
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่จะทรงฟื้นฟู อนุรักษ์ศิลปะด้านนาฏศิลป์และดนตรีไทย  
โดยจัดการเรียนการสอนทั้งวิชาสามัญและวิชาศิลปะ จนกระทั่งมีการสืบทอดแบบอย่างมาถึงการจัด  
การศึกษาในวิทยาลัยนาฏศิลป์ สังกัดกรมศิลปากรในปัจจุบัน และจะเป็นผลงานวิจัยฉบับแรกที่จะนำ  
เกียรติประวัติมาสู่สถาบันสอนนาฏศิลป์ดนตรีว่า เป็นสถาบันที่องค์พระมหากษัตริย์เคยทรงให้ความ  
สนพระทัยและก่อตั้งเป็นโรงเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์มาก่อน

นอกจากนั้น ผู้วิจัยยังสนใจที่จะวิเคราะห์ถึงบทบาทของโรงเรียนพรานหลวงว่า  
มีส่วนช่วยฝึกฝนอบรมนักเรียนให้เป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีค่า คือ นอกจากจะมีความรู้ ความสามารถ  
ทางการเรียนแล้ว ยังเป็นผู้ประพฤตินิยมคุณธรรม จริยธรรม และเป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ  
ซึ่งกล่าวได้ว่า เป็นหัวใจของการพัฒนาการศึกษา การวิเคราะห์จะใช้ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ชั้นต้น  
และนำเสนอในรูปแบบระเบียบวิจัยเชิงประวัติศาสตร์

<sup>17</sup>จมีนอมรตรุณารักษ์, "โรงเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์," สารานุกรมพระบาทสมเด็จพระ  
มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. 2(2524) : 535.

<sup>18</sup>วิทยาลัยนาฏศิลป์, 60 ปี วิทยาลัยนาฏศิลป์ 17 พฤษภาคม 2537 (กรุงเทพมหานคร :  
ประยูรวงศ์พรินท์ติ้ง, 2537), หน้าคำนำ.

## วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาแนวพระราชดำริและบทบาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในการส่งเสริมการศึกษาทางด้านนาฏศิลป์และดนตรี โดยใช้การวิเคราะห์กรณีการจัดตั้งและ ดำเนินงานของโรงเรียนพรานหลวง พร้อมทั้งเปรียบเทียบกับสถาบันสอนนาฏศิลป์ดนตรีในสมัยต่อมา

## คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

**แนวพระราชดำริ** หมายถึง แนวคิดของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวใน การส่งเสริมการศึกษาทางด้านนาฏศิลป์และดนตรี

**บทบาท** หมายถึง การนำแนวคิดมากระทำกิจการ เพื่อส่งเสริมการศึกษาด้านนาฏศิลป์ และดนตรี

**การส่งเสริม** หมายถึง การให้การอุปถัมภ์ สนับสนุนในเรื่องการจัดการศึกษา

**การศึกษาด้านนาฏศิลป์** หมายถึง การเรียนการสอนศิลปะระบอบตามแบบแผนที่ฝึกหัด ถ่ายทอดกันมาแต่โบราณกาล แยกลักษณะออกเป็น 3 ประเภท คือ มนุษย์ ยักษ์ และลิง

**การศึกษาด้านดนตรี** หมายถึง การเรียนการสอนศิลปะการบรรเลงดนตรีตาม แบบแผนที่ฝึกหัดถ่ายทอดกันมาแต่โบราณกาล แยกลักษณะออกเป็น 2 ประเภท คือ เครื่องดนตรีไทย และเครื่องดนตรีสากล

**โรงเรียนพรานหลวง** หมายถึง สถาบันการศึกษาแห่งหนึ่งในพระบรมราชูปถัมภ์ของ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ให้การศึกษากับนักเรียนโดยเปิดสอนวิชาสามัญควบคู่กับ วิชาศิลปะด้านนาฏศิลป์และดนตรี

## ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยนี้จะเริ่มศึกษาตั้งแต่การก่อตั้งกรมมหรสพ ช่วง พ.ศ. 2454 และศึกษา ประวัติที่มาของการก่อตั้งโรงเรียนพรานหลวง ในพระบรมราชูปถัมภ์ ซึ่งเป็นโรงเรียนส่วนพระองค์ ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว การก่อตั้งโรงเรียนนี้สืบเนื่องมาถึงการก่อตั้ง วิทยาลัยนาฏศิลป์ สังกัดกรมศิลปากร ในสมัยต่อมา

## วิธีดำเนินการวิจัย

ศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลโดยวิธีวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Approach) ซึ่งมีขั้นตอนในการดำเนินการ ดังนี้

1. ศึกษาค้นคว้า และรวบรวมหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับกรมสรรพ และโรงเรียนพรานหลวง ในพระบรมราชูปถัมภ์ ตลอดจนหลักฐานที่จะนำมาเป็นข้อมูลประกอบการวิเคราะห์ ได้แก่ สภาพพื้นฐานการศึกษาด้านต่าง ๆ อาทิเช่น พื้นฐานการศึกษาด้านสังคมและวัฒนธรรม เศรษฐกิจการเมือง ทั้งที่เป็นเอกสารชั้นต้น (Primary Sources) ได้แก่

เอกสารรัชกาลที่ 5

เอกสารรัชกาลที่ 6

เอกสารรัชกาลที่ 7

เอกสารโรงเรียนพรานหลวง

บันทึกเหตุการณ์ของบุคคลร่วมสมัย

ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์บุคคลร่วมสมัย หรือบุคคลที่เกี่ยวข้องและเอกสาร

ชั้นรอง (Secondary Sources) ได้แก่

ราชกิจจานุเบกษา

หนังสือ

วารสาร

วิทยานิพนธ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แหล่งค้นคว้าข้อมูล ได้แก่

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

หอสมุดแห่งชาติ

หอสมุดควชิราวุธานุสรณ์

ห้องสมุดครุสภา

ศูนย์เอกสารแห่งประเทศไทย

ห้องสมุดของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ เช่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร มหาวิทยาลัยศิลปากร เป็นต้น

ห้องสมุดวิทยาลัยนาฏศิลปกรุงเทพ

สำนักราชเลขาธิการ

ฯลฯ

2. รวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เกี่ยวกับกรมมหรสพและโรงเรียนพรานหลวง ตลอดจนสภาพสังคม วัฒนธรรม และเหตุการณ์สำคัญที่มีผลต่อการจัดการศึกษา จากกลุ่มตัวอย่าง ดังต่อไปนี้

นักเรียนเก่า

ผู้ที่เกี่ยวข้องใกล้ชิดและเคยได้รับการบอกเล่าจากคณาจารย์ที่เคยสอน หรือศิษย์เก่าของโรงเรียน ดังนี้

น.ร.พ. มนตรี ตราโหมท

น.ร.พ. ช่วย สุขนธมัต

น.ร.พ. ชุบ ยูวนะวิษ

เจ้าคุณวิสุทธีธรรมาจารย์ (น.ร.พ. แป๊ะ เต็งสิริ)

ม.ล. ปิ่น มาลากุล

นายบัว ศจิเสวี

ม.ร.ว. วิทยาแท้ วัชรวิงศ์

นายราชม โพธิเวส

นางเรณู จินเจริญ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้หลักฐานทางเอกสารเกี่ยวกับแนวพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในการส่งเสริมศึกษาด้านนาฏศิลป์และดนตรี
2. ได้หลักฐานทางเอกสารเกี่ยวกับโรงเรียนพรานหลวง ในพระบรมราชูปถัมภ์
3. ได้ตระหนักถึงความสำคัญของโรงเรียนพรานหลวง ในการผลิตทรัพยากรบุคคลทางด้านนาฏศิลป์และดนตรี
4. ได้ทำให้บุคคลที่เกี่ยวข้องกับสถาบันสอนนาฏศิลป์และดนตรีเกิดความภาคภูมิใจในสถาบันของตนที่องค์พระมหากษัตริย์เคยทรงก่อตั้งสถานศึกษาเช่นนี้มาก่อน
5. ได้หลักฐานทางเอกสารในการศึกษาวิจัยส่วนที่เกี่ยวข้องต่อไป